

9. Групи негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: проблеми протидії : [моногр.] / за заг. ред. Т. А. Денисової. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – 292 с.
10. Правовиховна робота з неповнолітніми, які звільняються з місць позбавлення волі: методичний посібник. – Тернопіль, 2008. – 122 с.

Ісаков П.М.,

старший викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук

РЕЦЕДИВ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним з найголовніших показників ефективності функціонування УВП є рівень дисциплінарних правопорушень серед засуджених – як загальний, так і з розрахунку на 1000 осіб. Дана проблема є комплексною і має ряд важливих теоретичних та практичних аспектів. Центральне місце серед них посідає виявлення причин, які породжують рецидив дисциплінарних правопорушень. Знаючи їх, можна вибудовувати ефективну модель протидії ним. З огляду на обмеженість об'єму роботи, зупинимось на ключових факторах, які спонукають засуджених на постійне порушення ними порядку і умов відбування покарань, а в кінцевому результаті - впливають на рівень дисциплінарної практики в УВП.

1. Послідовно-криміногенний тип особистості самого засудженого з високим рівнем криміногенної зараженості, психолого-педагогічної занедбаності. Засуджені, які відносяться до 4-6 класифікаційних груп, найбільш схильні до рецидиву дисциплінарних правопорушень.

Нейтралізувати дію означеного чинника можна тільки з часом, комплексно цілеспрямовано взаємодіючи всім службам УВП (в першу чергу, соціально-психологічної, оперативної, відділу нагляду і безпеки). Дуже важливо розпочати цю роботу вже з моменту прибуття засудженого і його перебування в

дільниці КДіР. Саме в цей час відбувається процес остаточного визначення статусу засудженого в кримінальному світі. «Кастова» система злочинного середовища має величезний детермінантний вплив на подальшу поведінку засудженого. І чим більшу кількість засуджених відразу після їхнього прибуття адміністрація УВП зможе вирвати з тенет впливу кримінальних авторитетів, тим легше буде виправляти особу в подальшому, оскільки потім змінити «кастовий» статус буде вже набагато складніше. В даному випадку потрібно діяти на випередження. Невипадково законодавець і створив ізольовану дільницю КДіР, куди поміщаються новоприбулі засуджені терміном на 14 діб. Результатом комплексної роботи служб УВП із засудженими в дільниці КДіР має особисте написання засудженим розписки про ознайомлення ним з порядком, правилами і умовами відбування покарання, з санкцією ст.ст. 391-393 КК України, про відмову ним від підтримки злочинних традицій. Ті, хто категорично відмовляється написати подібні розписки, є потенційними правопорушниками і з ними потрібно вести постійну індивідуальну планомірну роботу із залученням широкого спектру заходів впливу, починаючи від роботи психологів, закінчуючи переведенням до дільниці посиленого характеру.

2. *Негативний вплив оточення.* Засуджені зі слабкою силою волі, сильним ступенем криміногенної зараженості надають перевагу «стадному» образу життя і мислення. Тому досить часто буває достатнім змінити засудженому спальне місце на іншу житлову секцію гуртожитку, перевести його до іншого відділення СПС або це зробити, в залежності від оперативної обстановки, з оточенням засудженого, щоб покращити дисциплінарну практику.

3. *Неорганізованість дозвілля та вільного часу засуджених.* Багато вільного часу, не зайнятого позитивним наповненням, штовхає засуджених на протиправну поведінку. Гра «під інтерес»; виготовлення, зберігання, розповсюдження заборонених речовин і предметів; недотримання розпорядку дня; залишення наодинці зі своїми внутрішніми думками і складними життєвими проблемами – все це негативно впливає на загальний стан дисципліни, в кращому випадку, а в гіршому – сприяє скоєнню і кримінальних злочинів. Ось чому важливо постійно наповнювати час засуджених соціально позитивним

спрямуванням, «розряджати» ту негативну атмосферу і кримінальну субкультуру, в якій вони постійно знаходяться, надати зразок «іншого» життя, про який засуджені могли навіть і не здогадуватись. Інколи, навпаки, можливо застосовувати протилежний підхід. Наприклад, значна частина відділення СПС вчасно не вийшла на ранкову фізичну зарядку. Якщо правильно розібратись в ситуації і пояснити (в тому числі, і з правової точки зору), то в колективі, який дуже любить грати в міні-футбол, ненадання дозволу на цю гру на деякий період може значно краще стимулювати правослухняну поведінку засуджених, ніж тривалі бесіди виховного характеру. Тут правильно застосований педагогічний принцип «виховання в колективі і через колектив» може дати гарні результати.

4. *Внутрішні психологічні проблеми, комплекси і гіпертрофовано конформний тип особистості зі слабкою силою волі, внутрішньою самоорганізацією і самодисципліною, коли особа «пливе» за оточуючими обставинами, не намагаючись впливати на них і щось змінити в своєму житті на позитивне.* Ситуація значно ускладнюється, якщо особа вважає себе незаконно засудженою. Тут вже потрібна фахова допомога психолога, а при потребі – юриста, лікаря-психотерапевта.

5. *Слабкий режим і профілактика. Це породжує безкарність, провокує засуджених на порушення.* Засуджені в своїй основній масі, особливо із тривалими термінами ув'язнення, є непоганими практичними психологами в частині комунікації, розуміння мотивації дій людини, її слабких і сильних сторін. Тому невимогливість до засуджених адміністрації установи виконання покарань згідно діючої нормативно-правової бази, потурання ним, загравання, невинуватого послаблення режимних вимог провокує засуджених порушувати встановлений порядок відбування покарання. Достатньо одній черговій зміні ВНІБ спільно з членами оперативної групи не проконтролювати, наприклад, виконання засудженими відділення СПС ранкової фізичної зарядки або «закрити очі» на виявлені при цьому недоліки, як значно підвищується ризик, що це повториться наступного разу. Якщо це відбувається протягом деякого періоду, це вже сприймається засудженими як норма. Розстроїти режим в установі виконання покарань значно легше, ніж потім його привести до норм чинного законодавства.

6. *Постійні порушення засудженими режиму відбування покарання можуть бути і своєрідним протестом і викликом адміністрації на її якісь несправедливі, незаконні (чи то з об'єктивної точки зору, чи через суб'єктивне світосприйняття засудженими) дії її представників. Це можуть вчиняти як окремі особи з демонстративним типом особистості, гострим відчуттям несправедливості, так (що є вже значно небезпечнішим і межує з надзвичайною подією – груповою непокорою) і більші соціальні групи. Ось чому важливо, щоб представники адміністрації діяли тільки в правовому полі і не давали приводів засудженим навіть думати про себе в негативному світлі. В місцях обмеження чи позбавлення волі навіть незначна несправедливість відносно одного засудженого може мати дуже значні наслідки. При цьому представники адміністрації повинні чітко знати свої права і обов'язки, дотримуватись правил особистої безпеки, не давши засудженим схилити чашу терезів на свій бік в загальному співвідношенні сил і впливу на стан оперативної обстановки в УВП, граючи популістськими гаслами, вимогами чи погрозами. Потрібно суворо дотримуватись законних підстав, порядку та послідовності проведення обшуків, обходу приміщень, конвоювання засудженого, неухильно виконувати всі вимоги посадових інструкцій. Не провокувати засуджених (особливо, коли вони знаходяться в збудженому стані, стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'янінь), зберігати між адміністрацією і засудженими відповідну «дистанцію» в рамках законодавства. Найбільше клопоту адміністрації, як свідчить практика, завдають її «приближені» особи, так звані «помічники», які входять в довіру і користуються нею часто в незаконний спосіб. Під час прийому постів несення служби якісно провести цей процес (наявність та працездатність технічних засобів, обшукові робота тощо). Необхідно володіти оперативною ситуацією в установі та на об'єкті несення служби. Не перевищувати меж посадових повноважень, суворо дотримуватись службової субординації, не нехтувати вимогами нормативно-правових документів. Пам'ятати завжди, що всі правила, вимоги написані «кров'ю», тобто взяті із конкретних прикладів реальних життєвих ситуацій. Перш ніж прийняти якесь рішення пам'ятати, що в місцях позбавлення волі «палиця має не два, а три і більше кінців». Як тільки співробітник*

переступає поріг охороняемого об'єкту, він відразу потрапляє на «ворожу територію», де переважна більшість засуджених 24 години на добу думає, як перехитрити адміністрацію установи виконання покарань. Ніщо не повинно відволікати співробітника під час несення служби від неї, тому все зайве (думки, речі) залишити осторонь. Пам'ятати, що нічого в УВП не відбувається «просто так»: на все є причини, в більшості приховані. Ні в якому разі не вступати в позаслужбові стосунки із засудженими, для яких співробітник – завжди лише засіб для вирішення власних завдань, чия доля ніколи не хвилювала. Кожен співробітник повинен пам'ятати і керуватися (звичайно, в потрібному місці і потрібний час) простим і перевіреним часом принципом – «не вір, не бійся, не проси».

7. *Антисоціальне намагання засудженого самоствердитись, підвищити свій соціальний статус в кримінальному середовищі.* Інколи засуджений так вчиняє, оскільки опинився перед загрозою погіршення свого «кастового» статусу з метою його зберегти, коли, на його суб'єктивну думку, втрачати вже нічого. Тут потрібен індивідуальний комплексний підхід у вирішенні проблеми. Головне – «не рубити з плеча», а побачити корінь проблеми.

8. *Засуджений з метою уникнення по відношенню до себе більш значних негативних наслідків з боку інших засуджених (розправа, приниження гідності тощо) провокує адміністрацію установи виконання покарань застосувати до нього ізолюючі види дисциплінарних стягнень (поміщення до ДІЗО, переведення до ПКТ).* Тут також потрібно розібратись і розв'язати чинники, які спонукали засудженого в такий спосіб шукати захисту в адміністрації УВП (звичайно, при цьому не знімається відповідальність засудженого за вчинені ним правопорушення, хоча мотиви повинні бути враховані при визначенні виду та ступеню дисциплінарного стягнення).

9. *Засуджений знаходиться на низькому соціальному щаблі кримінальної ієрархії і тому постійно змушений виконувати вказівки кримінальних «авторитетів», при цьому свідомо чи несвідомо (наприклад, допізна прав білизну особі негативної спрямованості, а тому проснав підйом і не вийшов на ранкову фізичну зарядку) допускає порушення режиму відбування покарання.* Тут потрібен комплексний підхід, першим заходом якого буде зміна оточення для такого

засудженого. При цьому обов'язково потрібно притягнути до суворой дисциплінарної відповідальності ту особу негативної спрямованості, з чийої вини іншим засудженим були допущені порушення. Безкарність не відіб'є бажання займатись подібним інших засуджених. Потрібно завжди пам'ятати про дієвий педагогічний принцип А.С.Макаренка: бути вимогливим і водночас справедливим.

10. *Засуджений не бачить перспектив дострокового звільнення або він «загнаний в кут».* Жодній людині в місцях обмеження чи позбавлення волі не можна створювати подібних умов: практика свідчить, що навіть сама безправна, слабка особа, доведена до відчаю, здатна принести дуже багато клопоту і проблем. Приховані внутрішні резерви людини є безмежними. Ми навіть самі не знаємо, на що ми здатні в екстремальних умовах. І, дай Боже, не дізнатись ніколи. Людина – найбільша загадка Всесвіту. Потрібно про це завжди пам'ятати.

11. *Провокувальний тип особистості, свідомо та підсвідомо «гра на оточуючих», створення собі «дешевого авторитету».* Як правило, це - особи з сильно спотвореною криміногенною свідомістю та підсвідомістю. В спілкування з такими засудженими потрібно завжди зберігати спокій, діяти згідно чинного законодавства, не піддаватися на провокації, бути вимогливими до них.

Таким чином, існує багато причин, внаслідок дії яких засуджені до обмеження чи позбавлення волі порушують встановлені законодавством вимоги відбування покарання. Але завжди потрібно виявляти ці причини і усувати їх негативний вплив. «Рубанням з плеча» ніколи не можна добитися сталих гарних результатів в своїй професійній діяльності, особливо в такій нелегкій, але вкрай потрібній суспільству сфері, як робота пенітенціарія.

Заросінський Ю.Л.,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Почкун А. В.,
ад'юнкт кафедри кримінології та